

7. Романюк В. В. Кримінальне провадження щодо неповнолітніх: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2016. 23 с.

8. Вакуленко О. Ф. Досудове розслідування кримінальних проваджень щодо неповнолітніх: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2017. 298 с.

УДК 343.125

Кіцен Н. В.,

канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри кримінальної юстиції
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету
“Одеська юридична академія”

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Розглядаються проблеми дослідження умов застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту. Вносяться деякі пропозиції щодо вдосконалення законодавства, що стосується їх правового регулювання. Аналізуються різні точки зору вчених щодо спірних питань.

Ключові слова: кримінальний процес, прокурор, процесуальне становище.

Рассматриваются проблемы исследования условий применения меры пресечения в виде домашнего ареста. Вносятся некоторые предложения по совершенствованию законодательства, касающегося их правового регулирования. Анализируются различные точки зрения ученых по спорным вопросам.

Ключевые слова: уголовный процесс, прокурор, процессуальное положение.

The problems of studying the conditions of application of a preventive measure in the form of domestic arrest are considered.

Some suggestions are made regarding the improvement of legislation concerning their legal regulation. Analyzed different points of view of scientists on controversial issues.

Keywords: criminal procedure, prosecutor, procedural position.

Постановка проблеми. Кримінальний процесуальний кодекс України, прийнятий у 2012 році, вніс суттєві зміни до існуючої системи запобіжних заходів. З переліку запобіжних заходів, що можуть застосовуватися до особи в кримінальному провадженні, були виключені такі запобіжні заходи, як підписка про невиїзд, порука громадської організації або трудового колективу, нагляд командування військової частини, натомість з'явилися нові запобіжні заходи, такі як домашній арешт та особисте зобов'язання.

Оскільки запобіжний захід реалізується до підозрюваного, обвинуваченого ще до набрання обвинувальним вироком законної сили, питання щодо обґрунтованого застосування домашнього арешту набуває особливого значення як в теоретичному, так і в практичному аспектах.

Проблеми дослідження умов застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту полягає у недосконалої їх правового регулювання, невивченості цього питання у працях вітчизняних науковців та відсутності практики обрання даного запобіжного заходу.

Аналіз дослідження даної проблеми. Характеризуючи стан наукової розробки дослідження запобіжних заходів та домашнього арешту, зокрема можна виокремити праці таких науковців: Ю. П. Аленіна, В. Г. Гончаренка, Ю. М. Грошевого, П. І. Люблінського, В. Т. Маляренка, В. Т. Нора, І. Л. Петрухіна, В. В. Сташиса, М. С. Строговича, Н. В. Ткачової, Л. Д. Удалової та інших. Здебільшого ці науковці досліджували лише загальні категорії для всіх запобіжних заходів (поняття, специфічні властивості, підстави застосування), здійснювали загальний аналіз і не вирішили існуючої проблеми правової регламентації домашнього арешту, оскільки не надавали конкретних пропозицій щодо вдосконалення практики його застосування. І. Л. Дідюк, Ю. Д. Москалюк, І. Л. Невзоров ширше розглядали

проблеми під час застосування та виконання домашнього арешту, проте їхні думки на цю тему мають радше теоретичний, а не практичний характер.

Метою статті є визначення місця домашнього арешту у системі запобіжних заходів, розробка рекомендацій, направлених на вдосконалення правового регулювання порядку застосування, зміни, скасування домашнього арешту.

Виклад основного матеріалу. Проблеми, що виникають на практиці під час застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, дещо відрізняються у кожному підрозділі органу Національної поліції та багато в чому залежать від місця їхнього розташування, рівня взаємодії слідчого судді, суду, слідчого та інших працівників, на яких покладено виконання такої ухвали та інших причин. Окрім того, негативно впливають на ефективність застосування цього запобіжного заходу такі чинники, як низьке матеріально-технічне забезпечення та мала кількість відповідних фахівців, які могли б здійснювати цей контроль. Тому, означена проблематика є актуальною та потребує дослідження для дійсної реалізації основних завдань усіх заходів примусу – подолання негативних обставин, які перешкоджають вирішенню завдань кримінального судочинства, та забезпечення виконання рішень органів досудового розслідування та суду, а також забезпечення ефективності кримінального провадження.

Стан застосування положень КПК України щодо обрання домашнього арешту як запобіжного заходу свідчить про певні проблемні питання, які потребують і практичного, і законодавчого вирішення.

Насамперед це стосується питання щодо застосування домашнього арешту до неповнолітніх, вагітних, осіб із особливими потребами, перебування яких під вартою є небажаним – які страждають на певні хвороби (наприклад, що не підлягають лікуванню), мають на утриманні неповнолітніх дітей, осіб похилого віку.

Під час направлення обвинувального акта до суду запобіжний захід щодо обвинуваченого є незмінним у межах строку, визначеного ухвалою слідчого судді під час досудового

розслідування (для запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту та тримання під вартою). За правилами ч. 3 ст. 315 КПК України суд з урахуванням думки інших присутніх учасників підготовчого судового засідання вирішує питання про обрання, доцільність зміни чи скасування заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжного заходу, обраного обвинуваченому з урахуванням ризиків, визначених ст. 177 КПК України, та обставин кримінального провадження. За відсутності зазначених клопотань від сторін кримінального провадження застосування заходів забезпечення кримінального провадження, обраних під час досудового розслідування, вважається продовженим (у межах строку, визначеного ухвалою слідчого судді під час досудового розслідування) та, відповідно, обраний запобіжний захід щодо обвинуваченої особи – незмінним. Суд продовжує застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою відповідно до порядку, визначеного Главою 18 КПК України, тобто у будь-якому разі суд зобов'язаний з'ясувати наявність та характер ризиків, які обґрунтовують доцільність та правомірність подальшого обмеження прав людини у кримінальному провадженні. Водночас про право вирішення судом самостійно питання щодо продовження строку запобіжного заходу, який має обмежений строк дії (домашній арешт, тримання під вартою), та порядок розгляду цього питання у ст. 315 КПК України не визначені.

За результатами аналізу ухвал про відмову в задоволенні поданих клопотань про домашній арешт встановлено, що основними підставами, з яких слідчими суддями ухвалюються такі рішення, було встановлення під час розгляду клопотання недоведеності прокурором наявності обставин, передбачених пп. 1–3 ч. 1 ст. 194 КПК України, і насамперед недоведеності наявності у кримінальному провадженні ризиків, визначених ст. 177 КПК України.

Проведене узагальнення засвідчило, що під час застосування домашнього арешту слідчі судді загалом дотримуються вимог КПК України. Водночас є порушення слідчими суддями норм КПК України, що стало підставою для скасування судових рішень: недоведеність обґрунтованої

підозри у вчиненні підозрюваним кримінального правопорушення та наявності ризиків, передбачених у ст. 177 КПК України; в ухвалах слідчих суддів не завжди зазначається адреса житла, яке забороняється залишати підозрюваному; в ухвалах слідчих суддів не завжди визначається період, у який підозрюваному забороняється залишати житло; в ухвалах слідчих суддів про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, в порушення ч. 4 ст. 196 КПК України, не завжди визначається дата закінчення її дії.

На органи прокуратури негативно впливає відсутність напрацювання практики належного виконання вимог КПК України під час обрання домашнього арешту, а також вони не завжди можуть обґрунтувати підозру у вчиненні підозрюваним кримінального правопорушення та наявності ризиків, передбачених у ст. 177 КПК України.

До основних проблем щодо виконання органами Національної поліції ухвал слідчого судді, суду про обрання домашнього арешту можна віднести такі: не визначено основні реквізити, які повинна мати ухвала про встановлення домашнього арешту; не передбачено чіткого суб'єкта виконання ухвали щодо обліку підозрюваних, обвинувачених, які перебувають під домашнім арештом; не визначено час проведення контролю за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом; не визначено періодичність відвідування підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом; відсутність єдиної бази даних МВС щодо обліку підозрюваних, обвинувачених, які перебувають під домашнім арештом; великий проміжок часу між відправкою судом та отриманням ухвали про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту органом Національної поліції, особливо, коли суд не є місцевим.

Одні вчені вважають необхідним покласти нагляд за поведінкою підозрюваних, обвинувачених, підданих домашньому арешту, на співробітників поліції, уповноважених безперешкодно відвідувати приміщення, де перебувають заарештовані, а також використовувати електронні засоби

контролю. Інші наполягають на доцільності наділення відповідними функціями контролю за виконанням «домашнього арешту» на судових виконавців Міністерства юстиції України, з чим не погоджується Є. І. Макаренко [1, с. 235].

Відносна невизначеність суб'єкта, який відповідає за виконання ухвали про обрання домашнього арешту, дає змогу «перекидати» такий контроль з одних осіб на інших, в такому разі неможливо притягнути особу до відповідальності за невиконання службових обов'язків.

Відповідно до реформування структури правоохоронних органів нині служби дільничних інспекторів міліції не існує, тому, на нашу думку, правильно б було закріпити здійснення цього контролю за інспекторами Національної поліції, про що зазначити в посадовій інструкції та нормативно-правових актах, які регламентуватимуть діяльність відповідної служби.

Відповідно до п. 5 ст. 181 КПК України працівники органу Національної поліції з метою контролю за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом, мають право з'являтися в житло цієї особи, вимагати надати усні чи письмові пояснення з питань, пов'язаних із виконанням покладених на неї зобов'язань, використовувати електронні засоби контролю.

За наявності в органі внутрішніх справ інформації про порушення підозрюваним, обвинуваченим умов застосованого запобіжного заходу відвідування його місця проживання може здійснюватися в нічний час. Тобто, за відсутності такої інформації, перевірка повинна проводитися у денний час, що є взагалі недоречним, якщо заборона залишати житло передбачена ухвалою на певний період доби (здебільшого це нічний час).

Якщо робочий час поліцейського збігається з періодом доби, під час якого підозрюваному, обвинуваченому дозволено залишати житло, то така перевірка є взагалі безрезультатною. Для ефективної перевірки таких осіб доцільним було би зобов'язати поліцейських, що працюють у нічний час, проводити цю перевірку протягом часу, впродовж якого підозрюваному, обвинуваченому ухвалою слідчого судді або суду заборонено залишати житло.

Періодичність відвідування визначається начальником органу внутрішніх справ. Водночас, якщо згідно з умовами застосованого запобіжного заходу підозрюваному, обвинуваченому заборонено залишати житло цілодобово, відвідування його місця проживання повинно здійснюватися не рідше одного разу на сім днів. Отже, чітко не вказано скільки разів на тиждень необхідно проводити перевірку підозрюваних, обвинувачених, у яких заборона покидати житло встановлена на певний період [2, с. 34].

На нашу думку, якщо особа характеризується з доброї сторони, а прокурор довів неможливість застосування інших, більш м'яких видів запобіжних заходів, то відвідування помешкань таких осіб повинне здійснюватися не рідше ніж один раз на два дні, про що на початку кожного місяця затверджувати у начальника органу Національної поліції відповідні графіки проведення відвідувань та долучати їх до контрольно-наглядової справи.

Нині єдиної системи (бази даних) МВС щодо обліку підозрюваних, обвинувачених, які перебувають під домашнім арештом, не існує, що значно обтяжує роботу компетентних підрозділів Національної поліції України. Відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 26 Закону України «Про Національну поліцію» поліція наповнює та підтримує в актуальному стані бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України. Створення єдиної бази даних щодо обліку осіб, до яких застосовано домашній арешт, дасть змогу точно перевірити та встановити чи піддавалась ця особа будь-якому запобіжному заходу, зокрема домашньому арешту, які обмеження та заборони на неї покладено, строк дії домашнього арешту та автоматичного його скасування після спливу максимального шестимісячного строку. Так, відповідно до п. 4 ст. 181 КПК України та п. 1.4 Інструкції ухвала слідчого судді, суду з моменту її оголошення підозрюваному, обвинуваченому підлягає негайному виконанню органом внутрішніх справ за місцем його проживання. Контроль за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом, розпочинається з моменту його поставлення на облік.

Між оголошенням ухвали підозрюваному та між постановленням на облік може пройти певний проміжок часу і виникає ситуація, коли контроль за підозрюваним, обвинуваченим, який підданий домашньому арешту, в цей проміжок часу, по суті, не здійснюється та жоден поліцейський не несе відповідальності за виконання ухвали в цей час, оскільки як такого ще не визначено. Згідно з п. 3.2 Інструкції працівник органу внутрішніх справ, якому доручено здійснювати безпосередній контроль за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, для постановлення на облік викликає того на визначений час до органу внутрішніх справ або, якщо підозрюваному, обвинуваченому цілодобово заборонено залишати житло – з'являється за місцем його проживання.

Скільки часу може минути після того, як слідчий суддя оголосив ухвалу про застосування домашнього арешту, доки ухвала потрапить до керівника територіального органу, потім керівник призначить відповідального поліцейського, а той викличе підозрюваного, обвинувачено чи з'явиться до нього за місцем проживання?

Підставою постановки на облік такої особи є наявність ухвали слідчого судді або суду про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту. На жаль, працівники суду не завжди вчасно направляють такі ухвали, а працівники поштових відділень України через різні причини не швидко доставляють їх. Аналогічна ситуація з ухвалами слідчого судді, суду про продовження строку тримання під домашнім арештом або про зміну запобіжного заходу, зокрема про скасування, зміну або покладення додаткових обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК України, чи про зміну способу їх виконання. Тому, якщо ухвалу надсилають з іншого міста, району, а тим паче області, то особу ставлять чи знімають з обліку, проводять перевірку виконання покладених нових зобов'язань із запізненням не те, що на дні, а на тижні, що негативно впливає на хід здійснення перевірок. Бувають випадки, коли ухвали не надходять зовсім, тоді проведення контролю за особами, яким обрано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, є зовсім неможливим.

Зняття з електронного обліку підозрюваного, обвинуваченого після закінчення строку тримання під домашнім арештом, у тому числі продовженого, здійснюється в автоматичному режимі. На жаль, законодавцем чітко не прописана процедура автоматичного скасування такого заходу, що може створити проблеми на практиці [4, с. 81].

Варто зазначити, що питання взаємодії між судом та органами Національної поліції є дуже актуальним та потребує постійного вдосконалення. Можливим варіантом вирішення цієї проблеми було б створення єдиної загальної системи обміну інформації, в якій можливо направляти та отримувати документи напряму в той чи інший орган Національної поліції України, прокуратури чи суду, що б значно пришвидшило процес обміну запитами, повідомленнями, ухвалами й іншими необхідними для роботи документами, водночас використовуючи електронний цифровий підпис.

Отже, домашній арешт – більш гуманний запобіжний захід порівняно з триманням під вартою, його запровадження є прогресивним для українського законодавства, однак практика застосування буде ефективною тільки після докладної законодавчої регламентації цього заходу в нормах КПК України і за допомогою відомчих нормативно-правових актів.

Висновки. Підсумовуючи викладене відзначимо, що Розвиток запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту є складним та непослідовним. Це пояснюється, насамперед, розвитком суспільних відносин та безсистемним реформуванням національного законодавства у зв'язку з впливом законодавства інших країн на різних етапах становлення української державності. При цьому підкреслимо, що основоположним кримінальним процесуальним законом незалежної України став КПК 2012 року. У ньому інститут домашнього арешту набув значного розвитку, завдяки чому українське кримінальне судочинство набуло можливості забезпечувати належну поведінку особи в умовах «помірної» ізоляції.

Література:

1. Макаренко Є. І. Домашній арешт: поняття, мета, підстави і

порядок застосування / Є. І. Макаренко // Право і суспільство. – 2014. – № 1. – С. 234–235.

2. Ищанов Г. С. Домашний арест: проблемы и перспективы / Г. С. Ищанов // Российская юстиция. – 2007. – № 11. – С. 32–36.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. комент. / за заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т.Нора, М.С. Шумила. – К.: Юстініан, 2012. – 12224 с.

4. Грошевий Ю. М. Проблеми удосконалення законодавства, що регулює кримінально-процесуальну діяльність / Ю. М. Грошевий // Вісник Акад. правових наук України. – 2003. – № 2 (33). – № 3 (34). – 156 с.

УДК 343.98

Когутич І. І.,
д-р юрид. наук, професор кафедри
кримінального процесу і криміналістики
Львівського національного університету
імені Івана Франка

ТАКТИКА У КРИМІНАЛІСТИЦІ ТА ОКРЕМІ ЇЇ ПРЕДМЕТНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ СУПЕРЕЧНОСТІ [Частина II. Продовження]

Пропагований нами варіант структури Особливої частини Криміналістичної тактики за змістом, дещо інший від пропозицій означених у попередній частині нашої публікації. Передусім тому, що ми ведемо мову про диференційовану тактику судового розгляду кримінальних справ і про об'єктно-суб'єктно ширшу злочинну і пошуково-розшукову тактику [1, с. 78-79; 2, с. 373-374; 3, с. 7-53; 4, с. 441-446; 5, с. 396-400; 6, с. 103-106; 7, с. 332-333; 8, с. 246-263; 9, с. 153-156].

Погодьмось, сучасна злочинність вирізняється комплексом нових рис і ознак, зокрема, зростанням професіоналізму та організованості, розширенням форм і методів здійснення протидії виявленню й розслідуванню злочинів. Тактика злочинців виявляється у ході готування злочинів, в обраних